

Konrad Pawłowski

Serbska amunicja na froncie w Ukrainie: deklaracje i dwuznaczności

Po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji rosyjskiej na Ukrainę w lutym 2022 r. władze Serbii przyjęły wycofaną i *sui generis* neutralną pozycję wobec wojny na Wschodzie. Decydenci w Belgradzie konsekwentnie deklarowali także, że Serbia nie sprzedaje amunicji i uzbrojenia ani Rosji, ani Ukrainie. Istnieje jednak szereg powodów, by stwierdzić, że w okresie ostatnich kilkunastu miesięcy amunicja wyprodukowana w zakładach zbrojeniowych w Serbii trafiała do strony ukraińskiej poprzez prywatne serbskie przedsiębiorstwa, uczestniczące w międzynarodowym handlu bronią.

Stanowisko Serbii wobec agresji Rosji na Ukrainę. W momencie inwazji rosyjskiej na Ukrainę w lutym 2022 r. władze w Belgradzie zdecydowały, że w interesie Serbii nie jest zdecydowane opowiedzenie się po stronie Rosji lub Ukrainy i odwołały się do obowiązującego formalnie założenia o neutralności wojskowej Serbii. Jakkolwiek władze w Belgradzie nie wprowadziły sankcji wobec Rosji, wyraźnie opowiedziały się jednak za poszanowaniem integralności terytorialnej Ukrainy. Serbia poparła również niektóre inicjatywy międzynarodowe, potępiające działania Rosji (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 549](#)).

Wycofana pozycja władz Serbii prowadziła do spekulacji i sprzecznych opinii na temat rzeczywistego stanowiska serbskich decydentów w odniesieniu do wojny na wschodzie Europy. Wskazywano zatem, że postawa władz w Belgradzie jest przejawem życzliwej wobec Rosji stronnictwej neutralności. *A contrario*, argumentowano, że władze Serbii – w sposób mało widoczny dla serbskiego społeczeństwa – zbliżyły się w swej polityce zagranicznej do państw UE i USA. Decydenci w Belgradzie deklarowali z kolei, że prowadzą politykę zgodną z interesem państwa i unikali wyraźnego opowiedzenia się po którejś ze stron konfliktu.

Serbska amunicja na froncie w Ukrainie. Spekulacje na temat stanowiska władz Serbii w odniesieniu do wojny na Wschodzie pogłębiły zdjęcia z Ukrainy z marca 2022 r., które pokazywały, że broniący Kijowa żołnierze ukraińscy używają pocisków moździerzowych kalibru 60 mm, wyprodukowanych w 2018 r. w fabryce „Krušik” w Valjevie. Doniesienia te wywołały konsternację serbskiej opinii publicznej, życzliwej wobec Rosji i zapewnianej przez władze, że Serbia nie sprzedawała amunicji Ukrainie¹. Serbscy eksperci szacowali wówczas, że tylko w wyniku dwóch potwierdzonych *per facta concludentia* dostaw amunicji z 2016 r. i 2018 r., do strony ukraińskiej mogło trafić łącznie co najmniej 53,5 tys. pocisków moździerzowych, wyprodukowanych w „Krušiku”².

Spekulacje te wzmocniła katastrofa samolotu Antonow, należącego do prywatnej ukraińskiej firmy lotniczej „Meridian”, który wskutek awarii rozbił się 16 lipca 2022 r. w okolicy miasta Kawala w Grecji. Samolot ten przewoził ok. 11,5 tony amunicji moździerzowej, wyprodukowanej w „Krušiku”. W katastrofie zginęło ośmiu Ukraińców, członków załogi. Jakkolwiek władze Serbii poinformowały, że odbiorcą końcowym ładunku był Bangladesz, wydarzenie to doprowadziło do spekulacji, że faktycznym odbiorcą były władze w Kijowie, a Serbia „po cichu” sprzedaje amunicję Ukrainie. Przypuszczenia te pogłębił protest ze strony władz Grecji, które nie wiedziały o przewozie niebezpiecznego ładunku przez terytorium tego państwa³.

¹ Doniesienia te trudno uznać za zaskakujące. Już w 2019 r. pojawiły się bowiem informacje, że wyprodukowana w Serbii amunicja trafiała na Ukrainę poprzez prywatne – serbskie i zagraniczne – przedsiębiorstwa handlujące uzbrojeniem. Ujawnienie faktu, że pociski moździerzowe wyprodukowane w „Krušiku” były używane przez ZSU w walkach przeciwko prorosyjskim separatystom doprowadziło do skandalu w Serbii (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 100](#)).

² *NIN: Nova afera u trgovini oružjem – spske mine na ukrajinskom frontu*, Danas, 31.03.2022.

³ I. Petrović, K. Verseck, *Mystery plane crash: Were Serbian weapons for Ukraine?*, DW, 23.07.2022.

O tym, że na początku lutego 2023 r. do strony ukraińskiej trafiło 3500 wyprodukowanych w „Krušiku” pocisków raketowych kalibru 122 mm do samobieżnej wieloprowadnicowej wyrzutni raketowej „Grad”, donosiły – z pewnością nieprzypadkowo – media rosyjskie⁴. Wskazywano zatem, że wyprodukowana w Serbii amunicja trafiła na Ukrainę przez terytorium Turcji i Słowacji, a w jej sprzedaży i reeksportie uczestniczyły prywatne firmy z Serbii, Kanady, Turcji, Słowacji i Stanów Zjednoczonych⁵. 2 marca 2023 r. rzeczniczka MSZ Rosji Marija Zaharowa wyraziła „najgłębsze zaniepokojenie” tymi doniesieniami i poinformowała, że władze w Moskwie zwróciły się do decydentów w Belgradzie z prośbą o zajęcie w tej sprawie oficjalnego stanowiska, *de facto* wyrażając niezadowolone Rosji z powodu zacieśnienia relacji między Serbią i wspierającymi Ukrainę Stanami Zjednoczonymi. Władze Serbii konsekwentnie deklarowały jednak, że państwo to nie sprzedaje amunicji Ukrainie.

Last but not least, z dokumentów Pentagonu z marca 2023 r., które „wyciekły” w kwietniu, wynika, że Serbia zgodziła się dostarczyć wsparcie militarne Ukrainie lub już je wcześniej wysłała oraz posiada zdolności i wolę polityczną do dalszego udzielania takiego wsparcia. Jak stwierdził Janusz Bugajski, „jeśli ten dokument jest prawdziwy, to albo pokazuje to dwulicowość Vučića wobec Rosji, albo znajduje się on pod ogromną presją ze strony Waszyngtonu, aby dostarczył uzbrojenie Ukrainie”⁶. W kontekście powyższej informacji nowego znaczenia nabiera wypowiedź sekretarza stanu USA Antony’ego Blinkena, który 17 lutego 2023 r. wyraził uznanie dla „niezmiennego wsparcia [ze strony] Serbii dla Ukrainy”⁷.

Spotkanie Vučić – Zelenski. 22 sierpnia 2023 r. w Atenach miało miejsce spotkanie między prezydentem Serbii Aleksandrem Vučićem i prezydentem Ukrainy Wołodymyrem Zełenskim, do którego doszło na marginesie szczytu państw Bałkanów Zachodnich, Bułgarii, Chorwacji, Grecji, Mołdawii, Rumunii i Ukrainy. Serbia wraz z innymi państwami podpisała wówczas deklarację, w której znalazły się stwierdzenia o agresji rosyjskiej oraz poparciu dla integralności terytorialnej Ukrainy. Spotkanie obu prezydentów wywołało spekulacje na temat zawarcia nieformalnego porozumienia, na mocy którego Serbia miałaby dalej sprzedawać amunicję, która przez pośredników trafi do władz w Kijowie, a Ukraina pozostać na dotychczasowej pozycji nieuznawania Kosowa.

Wnioski. Władze Serbii niezmiennie podkreślają, że państwo to nie sprzedaje amunicji Ukrainie. Wskazują także, że wyprodukowane w Serbii pociski mogły trafić na Ukrainę wyłącznie wskutek działań nieuczciwych pośredników i kontrahentów. Z uwagi na specyfikę międzynarodowego handlu bronią – oraz istniejące w tym zakresie krajowe i międzynarodowe regulacje prawne – jest jednak oczywiste, że tego rodzaju transakcje nie mogły być realizowane bez wiedzy i zgody najwyższych władz w Belgradzie. Prowadzi to do wniosku, że władze te wiedziały, gdzie i do kogo trafi amunicja wyprodukowana w serbskich zakładach zbrojeniowych⁸.

Uprawnione wydaje się zatem stwierdzenie, że władze w Belgradzie – *de facto* wprowadzając w błąd krajową opinię publiczną – zakulisowo sprzedawały amunicję Ukrainie. Transakcje te realizowane były poprzez prywatne serbskie i zagraniczne przedsiębiorstwa handlujące amunicją i uzbrojeniem, przy oczywistym wsparciu ze strony części państw członkowskich UE i NATO, zaś skomplikowany mechanizm reeksportu miał zapewne „zgubić ślad” i pozwolić władzom w Belgradzie na oficjalne stwierdzenie, że Serbia nie sprzedaje amunicji Ukrainie (zob. Rozmowy IEŚ, nr 311).

Do eksportu produktów serbskiego przemysłu zbrojeniowego skłaniały z pewnością zyski *stricto* finansowe. Wydaje się jednak, że poprzez sprzedaż amunicji, która dzięki pośrednikom trafiała na Ukrainę, władze w Belgradzie starały się także poprawić relacje z państwami Zachodu, oczekującymi od kandydującej do UE Serbii

⁴ ВСУ используют поставки ракет из Сербии для ударов по России, Mash, 27.02.2023.

⁵ M. Đošić, *Kako su rakete iz Srbije završile u Ukrajini*, N1, 27.02.2023.

⁶ J. Landay, A. Vasovic, *Leaked U.S. intel document claims Serbia agreed to arm Ukraine*, Reuters, 12.04.2023.

⁷ Secretary Antony Blinken, Twitter, 17.02.2023.

⁸ Zdravko Ponoš stwierdza retorycznie, że jeśli państwa NATO kupują od Serbii w wielkich ilościach amunicję, której nie potrzebują, należy zadać sobie oczywiste pytanie, „gdzie to trafia”. Zob.: *Ponoš: NATO od vas kupuje oružje koje im ne treba, šta mislite – gde će završiti*, N1, 13.04.2023.

wprowadzenia sankcji wobec Rosji. Transakcje te świadczą również o wzmocnieniu wektora europejskiego i amerykańskiego w polityce zagranicznej Serbii oraz faktycznym pogorszeniu relacji między Serbią i Rosją⁹.

Ujawnione dotychczas informacje pokazują, że ilość amunicji, która trafiła z Serbii na Ukrainę, pozostaje w istocie niewielka i wydaje się nieistotna z punktu widzenia skali działań wojennych na terytorium Ukrainy (obie walczące strony zużywają miesięcznie setki tysięcy amunicji różnego kalibru) oraz nieirytująca przesadnie decydentów na Kremlu¹⁰.

Serbska produkcja zbrojeniowa jest atrakcyjna dla władz w Kijowie, ponieważ standardy uzbrojenia ZSU są w dużym stopniu poradzieckie i niewiele państw europejskich nadal produkuje kompatybilną z nimi amunicję. Dane SIPRI pokazują, że w 2022 r. Ukraina była trzecim co do wielkości importerem broni na świecie¹¹.

Część ekspertów zaznacza, że handel bronią i amunicją, realizowany przez prywatne firmy serbskie, generuje straty dla państwowych zakładów zbrojeniowych, takich jak „Krušik” czy „Prvi Partizan”. Wskazuje się bowiem, że prywatni pośrednicy kupują towar w fabrykach państwowych po cenach preferencyjnych, a następnie sprzedają go drożej kontrahentom zagranicznym. Twierdzi się ponadto, że korzyści finansowe, wynikające z powyższych transakcji, czerpią także osoby z najwyższych kręgów władzy¹².

⁹ Saša Dragojlo wskazuje, że „Serbia przesunęła się w stronę Zachodu, myślę, że jest znacznie bardziej prozachodnia, niż twierdzą analitycy, a ten handel [amunicją] bardzo dobrze to pokazuje”. Zob.: *Dragojlo: U svim slučajevima s oružjem ključno ime – Slobodan Tešić*, N1, 12.04.2023.

¹⁰ *Susedi Srbije uključili se u program obezbeđivanja municije za Ukrajinu*, N1, 28.03.2023; *Čedomir Stojković: In the political sense Aleksandar Vučić is the student of Moscow*, Radio WNET, 27.07.2023.

¹¹ *Trends in International Arms Transfers, 2022*, SIPRI Fact Sheet, March 2023, s. 10.

¹² N. Nešić, *Tešić nesmetano izvozi oružje, novinar BIRN kaže: Zараđuju i neki iz vrha vlasti*, N1, 09.08.2022.